

ارتباط و هنر تمثیل ملائکه الهی بر زنان برتر جهان با تأکید بر آراء امام خمینی (ره) و انعکاس آن در نگاره‌های اسلامی

چکیده

از مخلوقات رمزآلود و نامرئی جهان هستی، ملائکه هستند که در عالم مادی برای انسان‌ها مشهود نیستند. با توجه به غیرمادی بودن ملائکه، چگونگی تمثیل و مشاهده آنان توسط انسان جای سؤال و پرسش است. به اعتقاد علامه طباطبایی، ملائکه در تمثیل، با حفظ ذات و حقیقت خویش در ورای صورت ادراکی، در بینایی (حس و ادراک) طرف مقابل به صورت انسان ظاهر می‌شوند. مقاله حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. این پژوهش به بررسی چگونگی ارتباط و تمثیل ملائکه با برخی انسان‌ها و محدث بودن انسان‌های بزرگوار چون حضرت مریم (س) و حضرت فاطمه زهرا (س) و پاسخ به سؤالاتی در این زمینه طبق آیات و روایات اسلامی می‌پردازد. موضوع محدث بودن یک مسئله مسلم اسلامی است و محدث کسی است که در دلش به صورت الهام یا مکاشفه از عالم بالا چیزی القا شده باشد و یا اینکه بدون تصمیم قبلی سخن راستی بر زبانش جاری شود و یا بدون آنکه به مقام نبوت رسیده باشد ملائکه با او سخن می‌گویند و این کرامتی است که خدا به هر یک از بندگانش که بخواهد عطا می‌فرماید.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی چگونگی تمثیل ملائکه و محدث بودن زنان برتر با تکیه بر آراء امام خمینی (ره).
۲. بررسی چگونگی هنر تمثیل ملائکه الهی در نگاره‌های اسلامی.

سؤالات پژوهش:

۱. تمثیل ملائکه بر زنان برتر جهان با تکیه بر آراء امام خمینی (ره) چگونه است؟
۲. هنر تمثیل ملائکه الهی در نگاره‌های اسلامی چگونه است؟

کلیدواژه‌ها: ملائکه، تمثیل، تحدیث، حضرت مریم، حضرت فاطمه.

مقدمه

«ستایش خاص خداوندی است که آفریننده آسمانها و زمین است؛ خداوندی که فرشتگان را رسولانی قرار داد که صاحب بال‌های دوگانه و سه‌گانه و چهارگانه‌اند، او هر چه بخواهد در آفرینش می‌افزاید و او بر هر چیزی قادر است» (سوره فاطر: ۱). در جهان هستی، ملائکه همچون سایر موجودات آفرینش در پیدایش و بقا خود به خداوند نیازمندند و در هر جایگاهی که هستند، مشغول تسبیح و تقدیس خداوند و تابع دستورات اویند و در ارتباط با انسان، خداوند مسئولیت‌هایی همچون رساندن وحی الهی، تقسیم ارزاق، گرفتن جان‌ها، محافظت و پاسداری از انسان در مقابل حوادث و مهالکی که از سوی شیاطین جنّی و دیگر موجودات بر انسان تحمیل می‌شود، برعهده آن‌ها گذاشته است. سؤالی که در ارتباط با ملائکه مطرح می‌شود این است که، آیا ارتباط بین انسان و ملائکه وجود دارد؟ آیا امکان تحقق این ارتباط برای همه انسان‌ها میسر است؟ معنای تحدیث و گفت‌وگوی ملائکه چیست؟ شکل این گفت‌وگو چگونه بوده است؟ آیا گفت‌وگوی ملائکه با غیر پیامبران امکان‌پذیر است؟ گفت‌وگوی ملائکه با حضرت مریم (س) و حضرت فاطمه (س) چگونه بوده است؟ محتوای این گفت‌وگوها چه بوده است؟ شبهات این موضوع و پاسخ به آن‌ها چگونه است؟

در مقاله حاضر، سعی شده براساس دلایل نقلی که مؤید عقل است؛ به تمام سؤالات مطرح‌شده بالا پاسخ داده شود. وقتی به آیات قرآن و روایات اهل بیت (علیهم السلام) و بزرگان دین مراجعه می‌کنیم؛ می‌بینیم که بین ملائکه و انسان ارتباط وجود دارد و در برخی موارد از جمله امور ضروری می‌باشد. اصل قبول دین بر این اساس است که فرشته وحی بر انسانی به‌عنوان پیامبر نازل شده است؛ با او ارتباط داشته است و آیات خداوند متعال و دستوراتش را بر او نازل کرده است. همان‌گونه که خداوند متعال در مورد نحوه ارتباطش با انسان به این واسطه‌گری ملائکه اشاره می‌فرماید: «وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ» (شوری: ۵۱). «و هیچ بشری را یارای آن نباشد که خدا با او سخن گوید مگر به وحی (الهام خدا) یا از پس پرده غیب عالم (حجاب ملکوت جهان) یا رسولی (از فرشتگان عالم بالا) فرستد تا به امر خدا هر چه او خواهد وحی کند، که او خدای بلندمرتبه حکیم است». رابطه بین ملائکه و انسان‌ها، یک ارتباط ضروری و غیرقابل انکار است، از این جهت که ملائکه مأمورین خدای متعال در اداره عالم می‌باشند: «فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا» (نازعات: ۵) و آن‌ها که امور را تدبیر می‌کنند». و انسان هم جزئی از این عالم هستی می‌تواند با دوری از گناه و انجام اعمال صالحه خود را به مرتبه‌ای برساند که شأنیت ارتباط و مشاهده ملائکه را پیدا کند؛ لکن ارتباط به‌صورت نزول وحی و برخی ارتباطات خاص دیگر، مخصوص انبیاء بوده و هیچ‌کس غیر از آن‌ها چنین ارتباطی نمی‌تواند با ملائکه داشته باشد.

بررسی پیشینه پژوهش حاکی از این است که تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر درنیامده است. این مقاله با رویکرد قرآنی-عرفانی برگرفته شده از رساله دکتری، به تمثیل و ارتباط ملائکه الهی با برخی انسان‌ها و محدثه‌بودن زنان بزرگواری چون حضرت مریم (س) و حضرت فاطمه (س) می‌پردازد. درواقع با بازخوانی اندیشه‌های پژوهشگران اسلامی در مورد این مسئله، می‌توان زمینه گفت‌وگوی فلسفی، دینی و عرفانی را میان اندیشه اسلامی و دیگر ادیان ابراهیمی فراهم آورد و از این طریق، نقش بیشتری در پیشرفت علمی جهان را برعهده گرفت.

نتیجه‌گیری

ملائکه موجوداتی غیر محسوس‌اند و تنها راه شناخت این دسته از خلائق و پی‌بردن به اعمال و افعالشان، چنگ‌زدن به دامن ثقلین یعنی قرآن و عترت اهل بیت پیامبر اکرم (ص) است. تحدیث به معنای الهام ملائکه بر اشخاص، امری ممکن است و باتوجه‌به این‌که انسان دارای دو بُعد روحی و جسمی است، پس او می‌تواند با ملائکه ارتباط برقرار کند؛ اما این امر الزاماً به معنای تحقق این ارتباط برای همه انسان‌ها نیست. ارتباط به‌صورت نزول وحی و برخی ارتباطات خاص دیگر، مخصوص انبیاء بوده و هیچ‌کس غیر از آن‌ها چنین ارتباطی نمی‌تواند با ملائکه داشته باشد. البته هر انسانی می‌تواند به‌عنوان اشرف مخلوقات و جزء مهم این عالم هستی، به شرط دوری از گناهان صغیره و کبیره و انجام اعمال صالحه، خود را به مرتبه‌ای برساند که شأنیت ارتباط و مشاهده ملائکه را پیدا کند. همان‌طور که براساس آیات قرآن کریم و نیز روایات ذکر شده در این مقال، برای غیر پیامبران نیز واقع شده است. از جمله حضرت مریم (س) و حضرت فاطمه (س)، به‌طور خاص؛ محدّثه معرفی شده‌اند. بدیهی است که باتوجه‌به اینکه خداوند به تصریح آیات قرآنی از دانش بی‌نهایت خود به بندگانش هم افاضه می‌کند، لذا مانعی از تصدیق این روایات وجود ندارد. از سوی دیگر، الهام و محتوای این نوع ارتباط، تفاوت‌هایی با وحی نبوی دارد که توجه به آن‌ها موانع درک این فضیلت را برطرف می‌کند. انسان‌ها می‌توانند به مقامی بالاتر از ملائکه برسند، چراکه جایگاه و جنس انسان از ملائکه بالاتر است و این امکان برای انسان‌های صالح نیز وجود دارد تا توفیق الهی نصیبشان شود که از طریق انس با اهل بیت نبوت (علیهم السلام) و به‌خصوص حضرت زهرا (س) به آن مقام برسند، به شرطی که بتوانند با اهل بیت نبوت همدل باشند، تا راه عالم ملائکه به قلب آنان باز شود و این لطف الهی شامل حال آنان گردد.

منابع و مأخذ:

- ابن شهر آشوب مازندرانی، محمدبن‌علی. (۱۳۷۹ق). مناقب آل‌ابی‌طالب. قم: علامه.
- ابن‌منظور، محمدبن‌مکرم. (۱۴۱۰ق). لسان‌العرب، بیروت: دارالفکر.
- بحرانی، عبدالله‌بن‌نورالله. (۱۳۸۷). عوالم‌العلوم و المعارف و الاحوال من الایات و الاخبار و الاقوال. قم: مؤسسه‌الامام‌المهدی.
- بخاری، محمدبن‌اسماعیل. (۱۴۰۱ق). صحیح البخاری. بیروت: دارالفکر.
- خمینی، روح‌الله. (۱۳۷۸). شرح‌چهل‌حدیث. تهران: مؤسسه‌تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- (۱۳۸۸). آداب‌الصلوه. تهران: مؤسسه‌تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- (۱۳۸۲). شرح‌حدیث‌جنود و عقل. تهران: مؤسسه‌تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- راغب اصفهانی، حسین‌بن‌محمد. (۱۴۰۴ق). مفردات غریب‌القرآن. تهران: دفتر نشر کتاب.
- صدوق، محمدبن‌علی. (۱۳۸۵). من لایحضره الفقیه. محمدجواد غفاری. تهران: دارالکتب‌الاسلامیه.
- صفارقمی، محمدبن‌حسن. (۱۴۰۴). بصائر الدرجات. میرزاحسن‌کوچه‌باغی. تهران: مؤسسه‌الاعلمی.
- طباطبایی، سیدمحمدحسین. (۱۳۹۷ق). المیزان فی تفسیر القرآن. تهران: دارالکتب‌الاسلامیه.

طوسى، ابوجعفر محمدبن حسن. (١٤٠٩ق). التبيان فى تفسير القرآن. احمد حبيب قصير العاملى، بيروت: داراحياء التراث العربى.

طيبى، ناهيد. (١٣٧٧). «حضرت مريم (س) نماد نيايش». فرهنگ كوثر، ش ٢٢.

عياشى، محمدبن مسعود. (١٣٨٠ق). تفسير عياشى. تهران: مكتبه العلميه الاسلاميه.

قرشى، على اكبر. (١٣٧٤). قاموس قرآن. تهران: دارالكتب الاسلاميه.

قمى، عباس. (١٣٧٤). فيض القدير فيما يتعلق بحديث الغدير. قم: دفتر تبليغات.

كلينى، محمدبن يعقوب. (١٣٨٧). الكافى. على اكبر غفارى، تهران: دارالكتب الاسلاميه.

مجلسى، محمدباقر. (١٤٠٣ق). بحار الانوار. بيروت: داراحياء التراث العربى.

مفيد، محمدبن محمدبن نعمان. (١٤١٤). الارشاد فى معرفه حجج الله على العباد. بيروت: مؤسسسه آل البيت لاحياء التراث.

مكارم شيرازى، ناصر. (١٣٧٤). تفسير نمونه. تهران: دارالكتب الاسلاميه.